

1. EHLİYET

Kişinin bir takım haklara sahip olmaya elverişli bulunması sorumlulukları yerine getirebilme yeteneği fıkıhta **ehliyet** kavramı ile ifade edilir.

Dinin emirlerini yapma, yasaklarından kaçınma yükümlülüğü ve yapılan işlerin sonuçlarından sorumlu tutulma, **mükellefiyet** terimi ile açıklanır. Tüm bunlara muhatap olan kişiye de **mükellef** denir.

Bir kişinin mükellef olması için:

- Müslüman / Akıllı / Ergenlik çağına ulaşmış olması gerekir.

1.1. EHLİYETİN ŞARTLARI

Bir kimse bilmediklerinden sorumlu değildir. Fakat bilmediklerini öğrendiği andan itibaren sorumlulukları başlar. Sorumlulukları başlayan bir insanın da başlıca taşıması gereken özellikleri vardır. Bu özelliklerin temel taşı “akıl”dır. Doğruyu yanlıştan ayırabilecek akli olgunluğa ulaşmış bir insan için ehliyet iki kısma ayrılır.

EHLİYET

VUCUB (HAK) EHLİYETİ (Haklardan yararlanma yetkisi)

İnsanların bir takım haklara sahip olabilmesi ve onlardan yararlanabilmesidir.

- Hayatta bulunmak yeterlidir.
- Anne karnındaki çocukta bazı haklara dâhil olur.
- Anne karnında eksik olan vücut ehliyeti, doğumdan sonra tam hâle gelir ve ölüm-e kadar devam eder.

FİİL (EDA) EHLİYETİ (Hakları kullanma yetkisi)

- İnsanın sahip olduğu hakları bilmesidir.

Bunun için insanın temyiz gücüne sahip olması gerekir. Eda ehliyetine sahip olan kişi, işlediği fiil suç olması halinde gerekli cezayı da görür. Kişi yaptığı her fiilden sorumludur.

Temyiz: İyiyi kötüden doğruyu yanlıştan ayırt edebilme yeteneğidir.

Not: Temyiz gücü olanlar tam fiil ehliyetine sahiptirler.

! Yedi yaşından ergenlik çağına kadar olan çocuklarda ve bunama belirtisi gösteren yaşlılarda fiil ehliyeti tam değildir.

! Yedi yaşının altında olan çocuklar ile akıl hastaları temyizden yoksun yani **gayri mümeyyiz** kabul edilirler.

! Çocuğun yedi yaşından buluş çağına kadar olan döneme **temyiz dönemi** denir. Temyiz döneminde çocuklar bağış yapamazlar ama kabul edebilirler. Alış veriş gibi işler veli onayına bağlıdır. Dini yükümlülükleri yoktur. İşledikleri suçlardan malen sorumludurlar.

! Dinî emir ve yasaklarla tam anlamıyla sorumlu olabilmek için tam edâ ehliyeti gerekir. Bu da ancak temyiz yaşından sonra **buluş çağı** olarak adlandırılan döneme girdikten sonra olur.

! Kişinin hukuki ehliyete sahip olduğu ve sorumluluklarının bilincinde olup borç altına girebileceği, işlediği suçun bedelini hem mali hem bedeni ödeyebileceği dönem **rüşd dönemi** olarak adlandırılır.

! Temyiz yaşına ulaşmamış çocuklar ile akıl hastaları fiil ehliyetinden tamamen yoksundur.

! Fiil ehliyeti olmayanlara kısıtlı (mahcur) denir.

1.2. Ehliyeti Kısıtlayan Durumlar

EHLİYET ENGELLERİ = AVARIZU'L EHLİYYE

- İnsan iradesi dışında oluşan engeller (Semavi Engeller)

- Çocukluk
 - Akıl hastalığı
 - Bunama
 - Uyku
 - Baygınlık
- Bu haller kişinin dışında gerçekleştiği için genel olarak sorumluluğu kaldırır ya da kısıtlar.

- İnsan iradesinin dâhil olduğu engeller (Müktesep Arızalar)

- Sarhoşluk
- Tehdide maruz kalma
- Çaresizlik
- Savurganlık

Bu haller kişinin iradesine bağlı olarak ortaya çıktığı için genel olarak sorumluluğu ortadan kaldırmaz.

2. Hüküm

Fıkıh terimi olarak hüküm *mükelleflerin fiillerine bağlanan dînî (şer'î) özelliştir*. Allah'ın (c.c) ve peygamberinin emir, yasak ve serbest bırakma gibi konulardaki prensiplerinin tümüne “**hüküm**” denir. Fıkhi hükümleri koyan Yüce Allah ve Peygamberdir. Her ikisine de “şâri” yani kanun koyucu denir. “Şâri’in (dinen hüküm koyucunun) bir şeyi başka bir şey için şart, sebep ve mâni kılmasıdır.” İki hüküm arasındaki bağa denir.

SEBEP

Şâri’in varlığını hükmün varlığı, yokluğunu da hükmün yokluğu için alamet kıldığı durumdur.
ÖR. Vakit namazın sebebidir.

ŞART

Bir şeyin varlığı kendi varlığına bağlı olmakla beraber, onun yapısından bir parça oluşturmeyen fiil veya özelliştir.
ÖR. Niyet etmek orucun şartıdır.

MANİ

Engel olan durumdur.

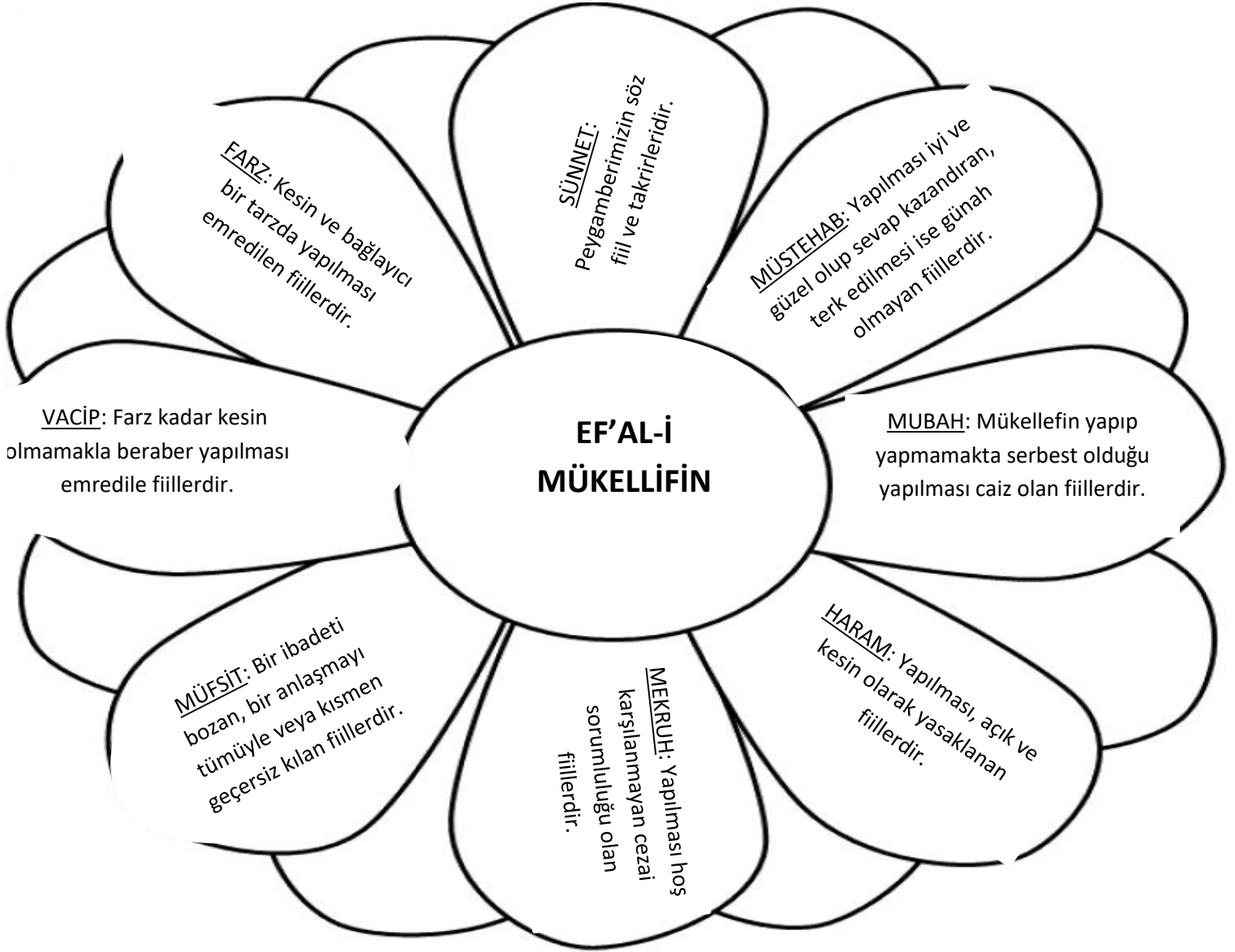
Borçlu olmak zekat vermeye manidir.

2.1. Vad’i Hükümler

Teklîfi hüküm, kanun koyucunun mükelleften bir fiili yapmasını veya yapmamasını istemesi ya da onu yapıp yapmama arasında serbest bırakmasıdır. Bunun için insanların davranışları ile ilgili hükümlere “**mükellefin fiilleri (efâl-i mükellefin)**” veya “**fıkhi hüküm**” denir.

2.2. Teklifi Hükümler: Ef’al-i Mükellefin

Teklîfi hüküm, kanun koyucunun mükelleften bir fiili yapmasını veya yapmamasını istemesi ya da onu yapıp yapmama arasında serbest bırakmasıdır. Bunun için insanların davranışları ile ilgili hükümlere “**mükellefin fiilleri (efâl-i mükellefin)**” veya “**fıkhi hüküm**” denir.

! Farz iki kısma ayrılır. Her Müslümanın ayrı ayrı yapması gereken sorumluluklara farz-ı ayn, bir Müslümanın yapmasıyla diğer Müslümanların üstünden kalkan sorumluluklara ise farz-ı kifaye denir.

! Sünnet iki kısma ayrılır. Peygamberimizin çoğunlukla yerine getirdiği, nadir olarak terk ettiği sünnetlere sünnet-i müekkede (kuvvetli sünnet) denir. Peygamberimizin bazen yerine getirdiği bazen de terk ettiği sünnetlere de gayri müekkede sünnet denir.

Mekruh ikiye ayrılır:

Tahrimen mekruh: Allah (c.c) ve Resûlünün, zanni bir delille kesin olarak yasakladığı fiillerdir. *Harama yakın mekruh* demektir. **Tenzihen mekruh:** Allah (c.c) ve Resûlünün kesin ve bağlayıcı olmayan bir üslupla yasakladığı fiildir. *Helale yakın mekruh* demektir.

Haram da kendi içinde iki çeşittir;

Haram Li-Zâtihi (Doğrudan Haram)/zina, hırsızlık, ölü hayvan etini satmak gibi. **Haram li-gayrihi (dolaylı haram)** esasen helal olan ama bir sebebe bağlı olarak haram olan durumlar./Cuma vakti alışveriş yapmak gibi.

3. Azimet ve Ruhsat

Azimet, ârizî (geçici) hallere bağlı olmaksızın başta konan asli hükümlere verilen ad olarak tarif edilmektedir. Azimet, farz, vacip, haram, mekruh, sünnet, nafîle ve mubah gibi bütün teklifi hükümleri içine alır. Örneğin, beş vakit namaz, azimet olarak farz kılınmış bir hükümdür.

Ruhsat: Yüce Allah'ın kulların mazeretlerine binâen ve onların ihtiyaçlarını dikkate alarak koyduğu geçici hükümlerdir. Hasta veya yolcuların, oruç tutmayı ertelemelerine ruhsat verilmiştir.

Hastanın hayatı tehlikeye girecekse ruhsatla amel etmesi vacip, böyle bir durumda azimetle amel etmesi ise haramdır.

4. Fikhî Hükümlerin Delilleri

Fıkıhın temel kaynağı başta Kur'an-ı Kerim ve sünnettir.

Ayet ve hadisler fikhî bir delil olarak kullanıldığında bunlara "nass" da denir.

Kıyas, icma, istihsan, mesalih-i mürsele, sedd-i zeraî, örf- adet ve istishab da fikhî hükümlerin fer'i kaynaklarındandır.

4.1. Asli Deliller

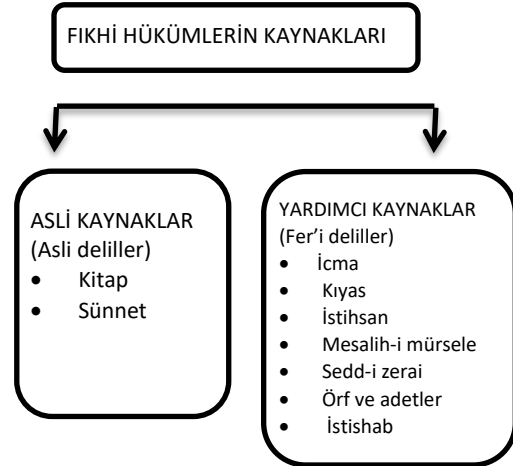
4.1. Kitap

Fıkıhta kitaptan maksat Kur'an-ı Kerim'dir. Kur'an-ı Kerimde diğer konularla birlikte fikhî hükümlerle ilgili esaslarda yer alır. Kur'an-ı Kerim'in indiriliş süreci Hz. Muhammed'in vefatı ile tamamlanmıştır. Ancak onun getirdiği mesaj, evrensel olduğu için içerdiği hükümler kıyamete kadar geçerlidir.

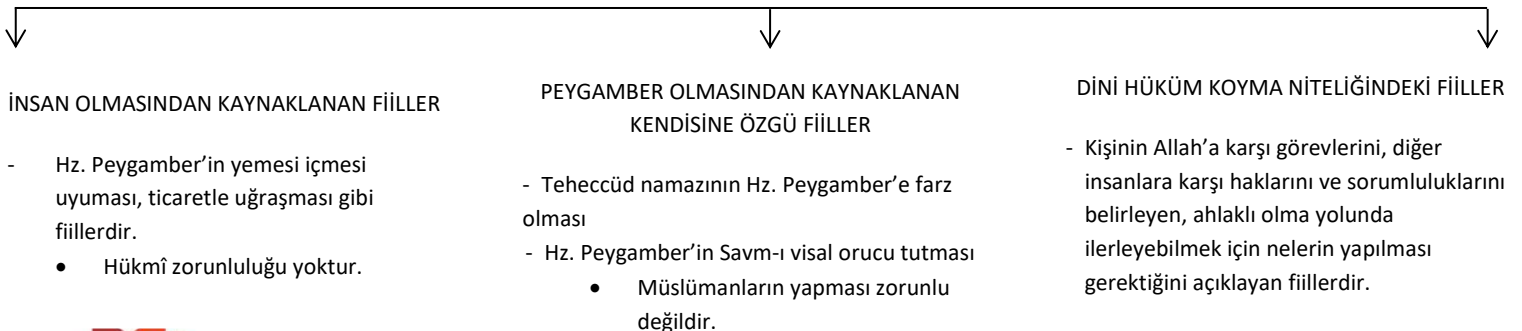
1.2 Sünnet

Hz. Muhammed'in söz fiil ve takrirlerine Sünnet denir.

FIKHİ HÜKÜMLERİN KAYNAKLARI

HZ. PEYGAMBERİN FİİLLERİ

KAYNAK OLMA AÇISINDAN SÜNNET

Teyit edici sünnet (Te'kid) Kur'an-ı Kerim'de yer alan konuları Hz. Peygamber'in söz, fiil ve takrirleriyle pekiştirmesi.

Açıklayıcı sünnet (Tebyin) Kur'an-ı Kerim'de genel hatlarıyla ifade edilen hükümlerin Hz. Peygamberin uygulaması ile açıklanması.

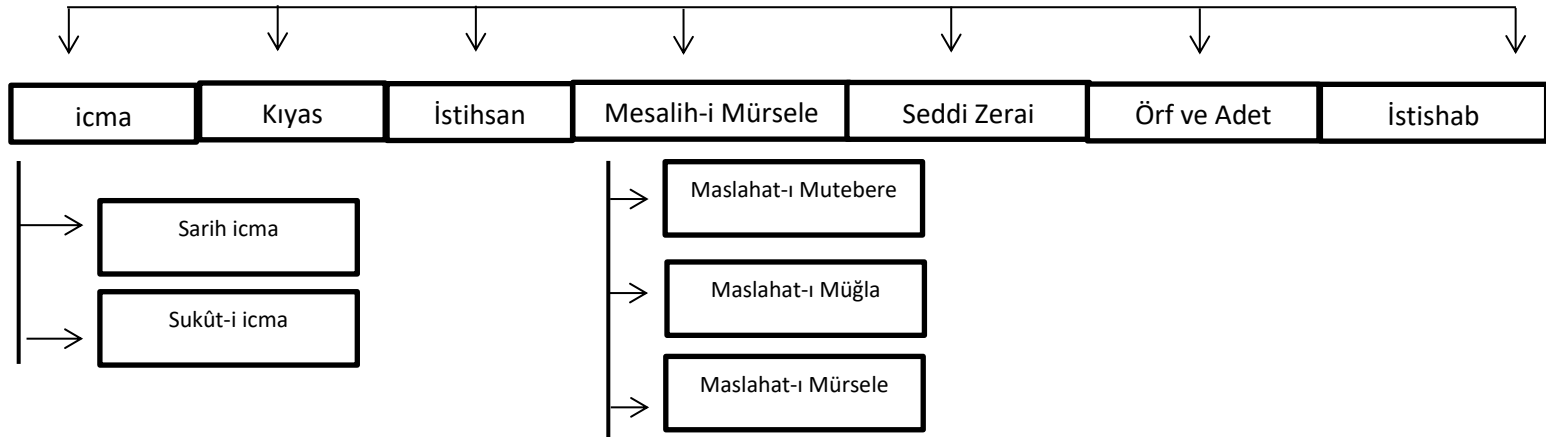
Sınırlandırıcı sünnet (Tekyid-Tahsis) Kur'an-ı Kerim'de kapsamlı olarak ele alınan bazı konuların sünnetle sınırlandırılması.

Yeni hüküm getiren sünnet (Teşri-Tedric) Kur'an-ı Kerim'in değinmediği konularda sünnetin hüküm getirmesi.

4.2 Fer'î Deliller

Müçtehitler, kitap ve sünnet delilini incelemişler ve asıl kaynaklarda tavsiye edilen ikinci derece kaynakları tespit etmişler, bu kaynaklardan da hüküm çıkarmışlardır. Bunların en önemlileri icma ve kıyastır.

DİĞER KAYNAKLAR

İcma: Hz. Peygamberin vefatından sonra aynı dönemde yaşayan bütün müçtehitlerin dini bir konunun hükmü hakkında görüş birliği içinde olmalarına "icma" denir.

Sarih İcma: Bütün fıkıh bilgilerinin açıkça görüş bildirerek bir konu üzerinde görüş birliğine varmalarıyla gerçekleşir.

Sükûti İcma: Açıklanan ortak bir görüşe diğerlerinin karşı çıkmamaları ve dolaylı yünden o görüşü kabul etmiş sayılmalarıyla gerçekleşir.

Herhangi bir konuda icmanın oluşabilmesi için kitap ve sünnetten veya en azından kıyas ve içtihattan bir dayanağın olması gerekir.

Kıyas: Kitap ve sünnette hükmü açıkça bulunmayan meseleye aralarındaki benzerlik (illet) sebebiyle kitap, sünnet, icma gibi kaynaklardan birinde yer alan meselenin hükmünü vermeye "kıyas" denir.

ASIL	FER'	İLLET	HÜKÜM
Hükmü nass ile bilinen olay	Hükmü henüz bilinmeyen olay	Asıl ve fer' için ortak payda	Asıl olayın hükmünün fer' için de geçerli olması

Sahabe Kavli: Resûlullah'ın ashabının birisinden nakledilen içtihadî görüş ve fıkhi fetvalardır.

İstihsan: Özel bir gerekçe nedeniyle açık kıyas ya da genel kuralın aksine bir çözüm tercih etmektir.

Mesalih-i Mürsele: Yararın sağlanması ve zararın ortadan kaldırılmasıdır. Yapılacak değerlendirme sonucu yararı fazla ise helal, zararı fazla ise yasak hükmü verilir.

- **Maslahat-ı Mutebere:** Geçerli olduğu nasslar tarafından açıklanmıştır. Dinin, canını, malın, aklın ve neslin korunması gibi.
- **Maslahat-ı Müğla:** Nasslarla geçersiz kılınmış maslahatlar. Tefecilikle para kazanma gibi.
- **Maslahat-ı Mürsele:** Geçerli ve geçersiz olduğuna dair bir fıkhi delil bulunmayan maslahatlar.

Sedd-i zera'i: Aslında yasak olmayan bir şey bazen yasak olan bir sonuca götürebilir. Böyle durumlarda kötülüğe götüren yolun kapatılmasına denir.

Örf ve adetler: İnsanlar arasında meydana gelebilecek anlaşmazlıkların çözümünde, sözleşmelerdeki belirsizliklerin giderilmesinde, toplum ve aile hak ve vazifelerin dağılımında İslam'a ters düşmeyen örf ve adetlerden faydalanılır.

İstishab: Daha önce varlığı bilinen bir durumun aksine delil bulunmadıkça varlığını koruduğuna hükmetmek demektir.

İstishabla ilgili bazı ilkeler şunlardır:

- Eşyada aslolan mübahlıktır: Haram olduğuna dair kesin bir delil bulunmayan her şey nimet olması yönünde mubahtır.
- Beraet-i zimmet asıldır: Suçu sabit olmadan hiç kimseye suçlu muamelesi yapılamaz.
- Şek ile yâkin zâil olmaz: Bir şeyin var olduğu kesin olarak biliniyorsa onun varlığının şimdi de devam ettiğine hükmedilir, şüphe sebebiyle yokluğuna hükmedilmez.

Ser'u Men Kablena: Hz. Muhammed'den (s.a.v) önceki peygamberler vasıtasıyla bildirilen dinî hükümler anlamındadır.